

והיינו דאם אי אפשר היה למולו לאחר זמן הוה אמרינן דשלוחי מלוה אינן ניזוקין.

ג) ובעיקר האמור דמלוה שיש בקיומה חשש סכנה אינה גדלית בפקו"נ דהרי שלוחי מלוה אינן ניזוקין וכדאמרינן בסוגיין דפסחים ח"א, הארכנו בזה בסימן כ"ח והבאנו שם לקובץ שעורים דביאר בזה להא דכתב הרמב"ם בפירושו למשנה בברכות ל,ב דאפילו נחש כרוך על עקיבו לא יפסיק משום שאינו נושא ברוב פעמים, והיינו דהגם דלא הלכו בפקו"נ אחר הרוב מ"מ כיון שעוסק בחפילה א"כ הרי שלוחי מלוה אינן ניזוקים במקום דל"ה שכיח היזקא, - וזה מילתא חדתא דככל מלות עשה במקום דהוה חשש סכנה ול"ה שכיח היזקא אין בזה להיתרא ד"וחי בהם" דהא שלוחי מלוה אינן ניזוקים, - אלא ללעיל בסימן כ"ח אות י"ב נתבאר דבמקום שיש חשש סכנה, פקו"נ דוחה לכל מלות שנתורה ולא אמרינן דשלוחי מלוה אינן ניזוקים כי משפטי התורה נאמרו לפי דרך העולם ומנהגו ואין סומכין על הגם, והא דאמרינן שצריך לבדוק חמץ בחור משום דשלוחי מלוה אינן ניזוקים היינו דחשש דעקרב הוא רחוק טובא ול"ה בכלל היתרא ד"וחי בהם", אבל בחשש חולי במילת חינוך דשייכא בזה היתרא ד"וחי בהם" ולא אזלינן בפקו"נ אחר הרוב, ליכא למידן בזה משום שלוחי מלוה אינן ניזוקים, ואכתי צריך פירוש הא דכתב הרמב"ם דאפשר למולו לאחר זמן, ויעוין בשו"ת החתם סופר יו"ד תשובה רמ"ה מש"כ לבאר בדברי הרמב"ם.

ד) והנה מבואר בשו"ע יו"ד סימן רס"ב סעיף ב' דחינוק שחלצנו חמה ממחניים למולו מעת שנתרפא מחליו שבעה ימים מעת לעת, וראיתי בספר שלחן שלמה הלכות שבת סימן של"א אות ח' דהביא להגרש"ו אויערבך ז"ל שהקשה דמאי שנא ממכה של חלל דאם הרופא אומר שאפשר להמתין עד לאחר השבת דאין מחללין שבת וסומכין על הרופא, וא"כ מ"ט לא נסמוך על הרופא למולו לחינוך לאחר שנתרפא קודם שעברו עליו ז' ימים, עוד הוצא שם בהערה ז' שהקשו למרן ז"ל אהא דנהגו לעשות נחוח לחינוך שנתרפא ולא ממחניים ז' ימים הגם

שאפשר לדחות הנחות, ומ"ט לענין מילה ממחנין ז' ימים, [ועיי"ש בחירוק מרן ז"ל שצריך פירוש], ולכאורה יש לבאר ענין זה, דברא"ש בפרק ערבי פסחים אות כ"ה הביא לרבינו יונה דהא דאמרינן שצריכים להטביל המרור בחרוסת משום סכנה היינו רק במרור דמלוה דההירו חז"ל שלא יהא בקיום מלוה חשש סכנה, אבל באכילה דרשות אין צריכים להטביל, והיינו דהסכנה דארס שבמרור הוה מילתא רחיקא טובא ולא צריכים לחוש לזה, ורק בקיום מלוה דההירו חז"ל שלא להכנס גם לסכנה רחוקה טובא [והארכנו בזה לעיל בסימן ע"ב], וכיוצא"ו כתב צמור וקציעה בסימן חע"ב בזה דצריך להסב בשמאל ולא בימין משום שמא יקדים קנה לושט, דככל שאר אכילות יכולים להסב בימין, ורק בהסבה דמלוה חיישינן אף לסכנה רחוקה, ומעתה י"ל דגם בענינא דמילה הוה הכי דהאי דינא שצריך להמתין ז' ימים מעת שנתרפא החינוך אינו נוהג אלא במלות מילה שבה חששו חז"ל טפי גם מסכנה רחוקה, [ובשו"ע בסימן רס"ב סעיף ב' כתב דחינוך שיש לו כאז מועט בעיניו ממחניים לו עד שיצריא, ועיי' באבני נזר יו"ד סימן שכ"ו דהוה סכנה רחוקה טובא ודעת הרופאים שאפשר למולו לאלתר, - ולהאמור י"ל דהן הן הדברים דבמלות מילה הרחיקו חז"ל גם מסכנה רחוקה טובא].

ה) ולפ"ז יש לחזור ולהוסיף במשנ"ת לעיל בזה דכתבו הרמב"ם והשו"ע דדחינן למילה בחשש חולי משום דאפשר למולו לאחר זמן, והיינו דגם בחשש רחוק טובא דחינן למילה הגם דבעלמא לא חייבים לחוש לסכנה כגון דא, משום דבמילה חששו רבנן טפי לסכנה, והגם דשלוחי מלוה אינן ניזוקים במקום דלא שכיח היזקא, וא"כ הרי בודאי שלא תהא סכנה, ומ"ט החמירו חז"ל בזה, אלא דכיון שיכול למולו לאחר זמן שוב ל"ש בזה הכלל דשלוחי מלוה אינן ניזוקים שהרי יכול לעשות המלוה בלא סכנה כלל, ולכן חששו כאן חז"ל גם לסכנה רחוקה, [אלא ללעיל בפ"ז לא א"ש מחילת לשון הרמב"ם "דסכנת נפשות דוחה הכל", ויש לישב וא"א להאריך יותר].

סימן עד

בדברי הים של שלמה דאסור לשנות לד"ת אפילו במקום שיש בזה פקו"נ

משלם נזק שלם, ודבר זה אין אנו מודיעים אותו למלכות, - ויעו"ש במוס' דהא דלמדוס תורה הגם דאסור ללמד לגוי תורה, דעשו זאת בעל כרחם ע"פ דברי המושל והיה בזה סכנה דפקו"נ, והקשה שם בים של שלמה בסימן ט' דהיאך באמת אמרו להם האי חילוק בין שור דישראל לשור דכנעני והיו צריכים רבנן

א) שנינו בב"ק לח"א ת"ר וכבר שלחה מלכות רומי שני סרדיטות אלל חכמי ישראל למדונו תורתכם, למדו שנו ושלשו, בשעת פטירתן אמרו להם דקדקנו בכל תורתכם ואמת הוא חוץ מדבר זה שאתם אומרים שור של ישראל שנגח שור של כנעני פטור, ושל כנעני שנגח שור של ישראל בין חם ובין מועד

בגמ' ולא היא ורצא לא קאמר כן כלל, אלא רב פפא איכסיף משום דטעה ולכן השתמט ואמר דשמע כן מרצא, כן פירש רש"י שם, ומותר לאדם לומר דבר שקר כדי למנוע ענשו מכוספא רבא, ועיין בתשובת המהרל"ח שניין שם בגליון הש"ס, אמנם ז"ע להאמור בישש"ל שחייב אדם אף למסור ענשו למיתה ולא לשנות הדין, היאך קאמר רב פפא דבר שלא כהלכה משום כיסופא, אכן נראה דרב פפא רק בא לתרץ למעשיו דשמע כן מרצא, אולם בני הישיבה מ"מ לא יקבלו מיניה אלא יעשו כפי קבלתם ומנהגם וכדברי רבי יוחנן, ובכגון דא לא חשיבא דבא לשנות לדברי התורה דהא איכא חנאי דבאמת ס"ל הכי. ויהנה בגליון שם הביא לפרוש הרמ"ע מפאנו דרב פפא באמת ס"ל דמזכירים על ההדס תחילה, וכן פירש שם בפני"י, ולפ"ז א"ש שיטת הישש"ל, אמנם הרי ברש"י מפורש דלא כן וכתב דרב פפא איכסיף משום דטעה והשמיט ענשו בכך].

(ד) עוד יש להקשות על הישש"ל מהאמור בב"מ קט"א במעשה דרב יוסף דרצה לסלק משדהו יורשי הארים שמת, ואמר דיתן להם השבח, ואם לא ירצו הרי שיסלקם בלא כלום דאמר רב יהודה האי שחלא דשביב יורשיו מסתלקין בלא שבחא, ואמרין שם בגמרא "ולאו מילתא היא", ופירשו החוס' (בע"ז) דלא אמר רב יהודה כן מעולם אלא להפחידם אמר כן, והנה להאמור בישש"ל דאסור לאדם לשנות הדין ואף במקום דהוה פקו"נ, א"כ היאך קאמר רב יוסף להאריסים דין שאינו נכון כדי להפחידם, אכן נראה לחלק דדוקא בנידון דהישש"ל שבאו העכו"ם ללמוד ולדעת דיני תורה ישראל, אסור לשנות להם לדין מדיני התורה ואף לא משום סכנה, ומשא"כ במעשה דרב יוסף דלא באו האריסים אצלו כדי ללמוד ולברר הדין, ורק אמר להם כן כדי להפחידם, וילעיל כתבו כהאי סברא בסוגיין דגיטין דחבר וע"ה].

(ה) עוד היה מקום לומר דדברי הישש"ל לא נאמרו רק כאשר בא לשנות דין האמור בתורה, אלא בסוגיין דברכות בענין אם שמן קודם להדס או איפכא ל"ה מידי דאורייתא אלא ענין דקדימת ברכות, וכמו"כ במעשה דרב יוסף והאריסין נראה דהתם הנידון הוא היאך הוה האומדנא דהעסק שבין הבעלים להאריס, ורב יוסף דקאמר לאריסיו שיסלקם בלא השבח היינו דההתחייבות ליתן השבח הוה רק להאב ולא לבניו, וממלא דאין השני צדין שבתורה אלא בהאומדנא דהאריסות, ובכגון דא לא נאמרו לדברי הים של שלמה, - ונראה דאם יש חולה מסוכן אשר נפשו קרבה באכילת נבילה וא"א להשיג לו בשר שחטה, אלא בשר בהמה שנשחטה ע"י עכו"ם, דאסור יהא לומר לו דשחיטת עכו"ם הוה שחיטה כשירה כיון דאסור לשנות לדברי תורה גם במקום סכנה, אכל מותר לומר לו שבשר זה נשחט ע"י ישראל כי אין כאן שינוי דין שבתורה אלא שנוי המציאות שבדבר, ופשוט. וולפמאנ"ת

להעלים מהסרדיוטות לחילוק זה שיש בין ישראל לעכו"ם, ומכאן זאת כתב בישש"ל "שמעין מהאי ברייתא דאסור לשנות דברי תורה מפני הסכנה וחייב למסור ענשו עליה, ואם ח"ו ישנה הדין הוה כופר בתורת משה", וכן כתב שם בהקדמה לסימן ט' "ואם שאלו הגויים ליהודי על דין אחד ולא יכול להשמט ממנו, אסור לשנות אפילו מפני הסכנה, אלא יקדש השם וימסור ענשו", - וצריך לומר דהוא בכלל אבירייהו דעבודה זרה, דכשמשנה הדין חשיב ככופר בתורת משה ונהגם דרך עושה זאת להערים על העכו"ם, ולא דבאמת משנה הדין, מ"מ גם דבר זה חשיבא אבירייהו דע"ז], ומצינו עוד כיוצא"ז בגליון המהרש"א ביו"ד בסימן קנ"ו שהביא לריטב"א והרדב"ז דהא דבכל עבירות שבתורה יעבור ואל יהרג היינו דוקא באומר לו האנס עשה עבירה זו להעביר על דתך, אבל עשה להראות שאין תורת משה אמת הרי הוא כעבודת כוכבים, - וזה כעין יסוד הישש"ל דלשנות הדין הוה בכלל ע"ז ויהרג ואל יעבור.

(ז) והנה מצינו בש"ס בכמה מקומות אשר מפני הצורך אמרו דין שאינו נכון, וזה לכאורה סותר ליסוד זה דהים של שלמה, ואמרנו להרחיב כהאי ענינא שהוא דבר הצריך צירור, יעוין בסוגיא בגיטין סב"א דמותר לחבר לעשות אצל ע"ה חולין בטירה ומפריש לו תרומה, ולא חיישינן שמא אח"כ הע"ה יטמא לתרומה כי החבר אומר לו שאם יגע בתרומה יחזור הדבר להיות טבל, וכן כתב הרמב"ם בפרק י"ב מתרומות ה"ט "אומרין לו הוזהר שמא חגע בתרומה שלא תחזור לטבלה", והנה לדברי הישש"ל דאסור לומר דין שאינו אמת אפילו במקום סכנה ופקו"נ, א"כ היאך מותר לחבר לומר לע"ה שאם יגע בתרומה יחזור להיות טבל שזה דין שאינו נכון, אמנם י"ל שהע"ה יתשוב שהחבר עשה חנאי כשהפריש שאם יגע בתרומה התרומה בטילה, וממילא אין כאן שנוי הדין, עוד יש לחלק דבנידון דהישש"ל מיירי לומר להעכו"ם דין שאינו נכון במטרה שיחשוב שכן הוא הדין ואלא יבואו בעלילות על התורה], וכגון דא מיתסר, אבל בחבר שאומר לע"ה שאם יגע בתרומה תחטט התרומה, התם אין הכוונה להטעות הע"ה וללמדו דין שאינו, אלא רק להפחידו שלא יגע בתרומה, ובזה מודה הישש"ל דשרי, עוד יעוין בשבת קלט"א דקאסרו רבנן לאנשי העיר לנטות לכילה בשבת משום אוהל הגם שיש בזה אופן המותר, משום שאינם בני תורה, ואין מכאן קושיא על דברי הישש"ל, דהתם הוה דינא הכי דלא לו שאינם בני תורה לא מתירין להם בשום גוונא, כדי שלא יבואו להקל יותר מהכי.

(ג) ובברכות מג"ב איתא דרב פפא איקלע לבי רב הונא צריה דרב איקא אייתו לקמיה שמן והדס, שקל רב פפא וצריך אהדס צרישא, אמר ליה רב הונא לא סבר ליה מר הלכה כדברי המכריע [שצריכים לצרף על השמן תחלה], אמר ליה רב פפא הכי אמר רבא שמזכירים על ההדס תחילה, ואמרין שם

להלן אפשר דמותר לומר לחולה דשחיטת עכו"ם כשירה ואח"כ
יאמרו לו האמת].

(ו) ושלחתי לרבנו הגר"ח קניבסקי שליט"א הקושיא ממעשה
דבר יוסף והאריסין וכן מהסוגיא דגיטין שאומר
החבר לע"ה שיחזור הכרי להיות טבל, ומירץ רבנו שליט"א
להפחידו מותר ואח"כ יודיע לו האמת, - אמנם זה חידוש
לדינא וסתמת הגמ' בגיטין והרמב"ם לא משמע שחייב אח"כ
החבר לומר האמת לע"ה, וגם בעיקר הדבר צריך טעם דכיון
דלומר דין שאינו נכון הוה בכלל יהרג ואל יעבור א"כ מאי מהני
מה שאח"כ יודיענו האמת, והרי קו"ם באותה שעה הרי הוא
משנה לדין התורה, ונראה דכוונת רבנו דרק כשהמטרה לשנות
הדין מיתסר, אבל כאשר רוצה להפחידו ואין לו ענין לשנות הדין
שריא, וכמשנ"ת לעיל, ומש"כ רבנו "ואח"כ יודיע לו האמת" אין
הכוונה שחייב לילך ולהודיע לו האמת, אלא שאח"כ אין לו סיבה
להטעותו ומוכן היה להודיע לו האמת, ונמצא דאין כאן כוונה
לשנות הדין רק להפחידו, וצ"ע, ויעוין בספר מנחת שלמה ח"ג
סימן ק"ו אות ד' אשר כתב דהגם דמבואר בכתובות יט, ב דמותר
לעדים להעיד שקר משום פקו"נ אין להוכיח מינה דה"ה שמומר
לדיין לשנות חוקי התורה משום פקו"נ, אמנם מותר לדיין לפסוק
שלא כדין אולם חובה עליו לפרסם אח"כ שפסק כן משום פקו"נ,
ואף שכתב ה"ס של שלמה דאסור לשנות לדברי תורה אף כשיש
סכנה, מ"מ נראה דאין זה שייך כשאומר על זכאי שהוא חייב או
להיפך, ועדיין צ"ע קצת עכ"ל, ומשמע בדבריו דלשיטת ה"ס של
שלמה אסור לשנות דין בתורה גם אם אח"כ יפרסם שעשה כן
משום פקו"נ, ויתכן שאין זה סותר לדברי רבנו הגר"ח שליט"א,
דדיין שאני מאחר שדבריו צאו להורות ההלכה, ורק לאדם בעלמא
מותר לומר דבר שאינו, כדי להפחיד ולאיים על חבירו כשיש לזה
צורך.

(ז) וראיתי בספר תורת היולדת פרק נ"ט אות ה' דמעשה
שהיה באדם שמחלל שבת אולם נוהר בדיני אבילות
ואירע שנקטימו ימי אבלו בשבת, ובא לשאול אם אומרים באבילות
מקצת היום ככולו, וכתב דמותר לשנות מהאמת ולומר דלא
אמרינן מקצת היום ככולו ועי"ז לא יחלל היום שבת, דכשם
שהחירו לשנות במסכת כפוריא ובאושפיזא ה"ג דשרי לשנות כדי
למנוע האדם מחטא, ולפמשינ"ת יש לדון בזה טובא דהתם שזא
האכל לשאול ההלכה, אפשר דאסור לומר לו דין שאינו נכון,
ושייכא בכגון דא דברי היש"ל דהוה בכלל יהרג ואל יעבור, וכ"ש
שלא לומר כן כדי למנוע לחבירו מאיסור, אכן יתכן לחלק דבנידון
דהיש"ל מטרת המשקר להסתיר ההלכה האמיתית מהעכו"ם
ולומר לו דבר שאינו נכון, כדי שהעכו"ם יחשוב שכן הוא דין
התורה ולא יעליל עליו, ומש"כ במעשה דהאבילות דאין המטרה
להטעות האכל בהלכה, אלא רק לגרום שעי"ז לא יחלל שבת, וא"כ
אפשר דמותר להטעותו, ולאח"כ יטערו לומר לו האמת,

וכדבאלנו כיוצא"ז מרבנו הגר"ח שליט"א, וצ"ע. ובעיקר דברי
היש"ל שאסור לשנות הדין משום פקו"נ, [והביא לדבריו הש"ל
הקדוש במסכת שבעות דף לג, ב], צריך בירור בכל הויכוחים שהיו
לגדולי הדור כנגד המשפטיים והשונאים על דברים שבתלמוד
שהיה בהם כנגד העכו"ם, דכמדומה שבהרצת מהם הסבירו
להעכו"ם דברים שאינם נכונים משום סכנה דמלכות, ולשיטת
היש"ל הרי צריך למקור עצמו להריגה ולא לשנות הדין, ומשמע
דלא קי"ל כהאי חידוש דיש"ל, וכן לא נזכר זאת בשו"ע ובנו"כ,
אמנם הבאנו לעיל להמנחת שלמה שהביא לדבריו דה"ס של שלמה
ידן בה"ס, וכן דן בדבריו באגר"מ אור"ח ח"ב סימן נ"א, משמע
דנקטו כן לדינא וצ"ע.

(ח) ויעוין בסמ"ע חו"מ סימן תכ"ה ס"ק י"ח שהביא לספר
שצט יהודה ליתן תשובה למינים דהא דאמרו חז"ל
טוב שבגויים הרוג היינו דטוב שבמידות העכו"ם שדנים להרוג
לחוטאים ואין מחפשינן זכות לעושי עולה, - והנה הביאור הנכון
כתב בסמ"ע בשם החוס' בע"ז כו, ב שזעזע מלחמה צריך לקבצ
לעכו"ם מיתה, וכן הוא שם בשו"ע, הרי דס"ל להסמ"ע דמותר
להטעות העכו"ם ולשנות הדין מחמת סכנה ואיבה, ודלא כה"ס
של שלמה, אמנם יש לדחות דהנה גם העכו"ם ידדיקו שמומר
להורגם כשיש עמהם מלחמה, שהרי דבר זה נהוג בכל האומות
שהורגים זה את זה בעת המלחמה, אלא דחז"ל קבעו טוב
שבגוי"ם הרוג כי גם הטוב שבגוי"ם יהרוג לישראל במלח
דמלחמה, ודבר זה העכו"ם לא ידדיקו שא"ל לסמוך על הטוב
שבהם, ונמצא דאין כאן נידון "הלכתי", אלא ענין מציאותי אם
טוב שבגויים בזמן מלחמה יהרוג ליהודים, וכגון דא לא חשיב
שנוי הדין [וכיוצא"ז] כתבנו לעיל אות ה' במעשה דרכ יוסף
והאריסין]. עוד אפשר דגם זאת ידדיקו העכו"ם דבשעת מלחמה
מותר להרוג לטוב שבהם, וכן הוא המנהג גם באומות העכו"ם
דבשעת מלחמה א"ל לחלק בין טובים לרעים, ותמיד האדם נשאר
נאמן לעמו, אלא דהמיינים לא יקבלו ד"טוב שבגוי"ם הרוג"
היינו בשעת מלחמה כיון שאין כתוב בש"ס דבר זה שהוא "בשעת
מלחמה", ויטענו המיינים שאנו משקרים ודוחים אותם בקש, ולכן
הוסיף בשבט יהודה פירוש שיותר מתקבל אלל המיינים, ונמצא
שאין אנו באים לשנות את הדין, דאדרבה אם נאמר למיינים
הביאור האמיתי אז נמצא שאנו גורמים לשנות הדין כי העכו"ם
יפרשו הדבר שלא כראוי, וכן כתב שם ביש"ל בזה דשינו חז"ל
כמה דברים כשתרגמו התורה ליוונית, כי אם לא היו משנים היו
העכו"ם מפרשים התורה בפירוש מסולף, וע"י השנוי יתפרש
להם התורה כראוי.

(ט) עוד נראה לומר בזה, דדברי היש"ל שאסור לשנות דין
שבתורה מפני הסכנה וצריך למקור נפשו ולומר לגויים
האמת, כל זאת היינו כאשר הגויים רוצים לדעת וללמוד לתורת

לפי תומם ואז יש סכנה בדינים מסוימים, אבל לא יבואו הגויים עי"ז להמציא עלילות כזים ודברי רהב, ויש להוסיף בציאור האמור בפנים אחרות, דאמת ונכון שאסור לשנות דין התורה ולומר לגויים שקר גם כשיש בזה סכנה, אכן במקום שהגויים באים להעליל כנגד התורה בזכרים ודמיונות בזה אדרבה אם נאמר להם האמת הרי זה הוא הגורם לשנוי התורה בעיני הגויים, ולכן מצוה להסמיר ולשנות כוונת הדברים, והישש"ל איירי שהגוי לא מוסיף כזים ושקרים אלא דמיון הדין עצמו נשקפת סכנה לישראל וצוה צריך למסור נפשו ואסור לשנות התורה.

הישראל, אלא דמכח זאת נשקפת סכנה שיתרעמו על הכחוב בתורה, אבל כאשר מומרים ומסיתים באים להעליל כנגד עם ישראל ותורתו, ומחפשים מאמרים בתורה כדי להבאש ולהשמך, בזה אדרבה כבוד ה' הסתר דבר, כדי למנוע מהרשעים לננות להם מגדלים של עלילות כזים ותחלל התורה בעיני העמים, וכדי למנוע חלול ה' מצוה לשנות הדברים ועת לעשות לה' הפרו תורתך, ונבסימן ס"ג אות ב' הבאנו לדברי החזו"א דמותר לעבור בג' עבירות התמורות כדי למנוע חלול ה', ובחזו"א ב"ק סימן י' סוף אות ה' כתב דאין קובעין ההלכה באופן דינא מינה חלול ה'[, ודברי הישש"ל אמורים כאשר הגויים רוצים לידע התורה

סימן עה

בגדר ההלכה דמותר לשנות בדבורו מפני השלום, ובדין להעיד עדות שקר משום פקו"נ

לעשות אין להטריח כלפי מעלה וכו' ואליהו ברח על נפשו שהיה ירא מאיזבל ולמה לא חשב שהוא מדבר דבר אחד תאכל האש לכל מבקשי רעמו, הרי דאסור לסמוך על הנם ולבקש על הנם כשאפשר להיות בלא נס, עכ"ל - ונמצא לפ"ז דכל הענין דאמר לו הקב"ה שיקח בידו עגלת בקר ויאמר שהולך לזכות, היינו משום דאין סומכין על הנם, וכן הוא הנהגת הקב"ה בעולמו שלא לשנות לגדרי הטבע שלא לצורך, וכדאהריך בזה שם בספר חסידים, אמנם דאין הספר חסידים בלשוננו דדבר ש"קל" לעשות בלא נס אין להטריח כלפי מעלה, ומעתה י"ל דכאשר בעין לצורך זאת לדחות איסורא, ל"ה בגדר "קל" לעשות בלא נס, ול"ש בכגון דא דינא דפקו"נ דדוחה לכל התורה, שהרי באמת שאין כאן מצב דפקו"נ, וממילא ליכא למימר דהא דקאמר הקב"ה לשמואל שיאמר שקר הוא משום דינא דפקו"נ, דכגון דא לא חשיבא פקו"נ, וע"כ דמפני השלום ל"ה שיקרא כלל.

ד) והנה בסוגיין בפסחים ת"ב מצוה דבמקום דשכיח היזקא לא אמרינן שוחי מצוה אינם ניזוקין מהא דקאמר שמואל איך אלך ושמע שמואל והרגני, ויעוין בספר מנחת המאור נר ג' פרק י"ח דכתב דהגם דהעומד בתפילתו ורואה עקרב או שור בא כנגדו פוסק דהוה שכיח היזקא, עם כל זה החסיד אשר כל ימיו זהיר במצוה ובוטח בה' חסד יסובבנו ולא יפסיק תפילתו, [והביאו באלוהו רבה או"ח סימן ס"ו סעיף א'], וקשה א"כ מהו דקאמר שמואל איך אלך והרי החסיד דרכו לקיים המצוה גם במקום דהוה שכיח היזקא, אכן נראה דכל שיכולים לקיים המצוה באופן אחרניא חייב החסיד לעשות כן ולא לסמוך על הנם, ושפיר

א) שנינו ביצמות סה"ב א"ר אילעא משום ר' אלעזר ב"ר שמעון מותר לו לאדם לשנות מפני השלום שנאמר איך אהיה וכו' כה תאמר ליוסף אנה שא נא וגו', ר' נתן אומר מצוה שנאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאל והרגני וגו', ופירש רש"י וכתב ויאמר ה' עגלת בקר תקח ואמרת לזכות וגו' הקב"ה צוה לשנות, עכ"ל, ויש כאן מקום עיון, דהנה שמואל קאמר "ושמע שאל והרגני" הרי שהיה בדבר משום פקו"נ, וא"כ מנא לן למילף מינה שמואל לשנות מפני השלום אפשר דהוא מדינא דפקו"נ דדוחה לכל התורה כולה, * ואין לומר דאין משום פקו"נ היה לו לשמואל שלא לילך למשוח לדוד, שהרי הקב"ה אמר לו שילך ותו ל"ש לדון להיפטר מינה משום פקו"נ, דע"כ שנצטוה בהכ"ל.

ב) והנראה בזה דחוממו של הקב"ה אמת, ולא הוה שייכא שוירהו הקב"ה לשמואל לשקר משום פקו"נ, דהיד ה' חקצר והרצה דרכים לפניו לעשות שלא יוכל שאל להרוג לשמואל, אלא ע"כ דמפני השלום אין כאן משום לתא דשקר כלל וכלל, דיסוד איסור שקר משום שהולך האדם שלא "בישרות", אבל מפני השלום אדרבה זה הוא היסוד והאמת, ולכן אמר לו הקב"ה לשמואל לשנות כי זה האמת והראוי ומצוה לעשות כן, אבל אם נימא דאסור לשנות מפני השלום ובכל גוונא חשיב שיקרא א"כ ל"ש לומר שהקב"ה אמר לו לשנות משום פקו"נ, דכלפי הקב"ה ל"ש כלל כהאי מילתא, והבן.

ג) עוד יש להוסיף בזה דיעוין בספר חסידים (בערלין) אות תתתרי"ז ח"ל אמר הקב"ה לשמואל קח עגלת בקר, ומה היה צריך לה והלא בידו להציל כמו שנאמר בירמיהו א-ח כי אתך אני להצילך, אלא מכאן שכל דבר שיכול להיות בלא נס שקל

* ובהא דאין יוסף ג"כ חקשי דאפשר דשינו משום פקו"נ, אמנם בהצמק דבר כתב דהאחים לא חששו שיהרגו, וא"ש, [ויעוין ברש"י בפסוק כ"א דלא משמע כן, וצ"ע] וראיתי שהעירו מ"ט לא מייתי הגמ' מאחי יוסף שאמר "ואחיו מת", הרי דשינו מפני השלום, אמנם ההם חששו שיבקש מהם יוסף להביא (וכדכתב שם רש"י) ואז יהיו בסכנה שלא יוכלו לעשות כן, ושינו משום פקו"נ.